

Andrew A. Lux
23360 Belmont Drive
Westlake, OH. 44145
Tel.: (216) 333 - 9032

Dr. Eckhardt Maria
váramonyának

Ösünte nagybecsütel
és süvés gratulációt
a hamillóni Lent Festival
szellekese

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

194. det. 30-án

Lux Andor

A

XIX. SZÁZAD EGYHÁZI ÉS VALLÁSOS ZENE
KIEMELKEDŐ MŰALKOTÓJA,

LISZT FERENC

(1811 - 1886)

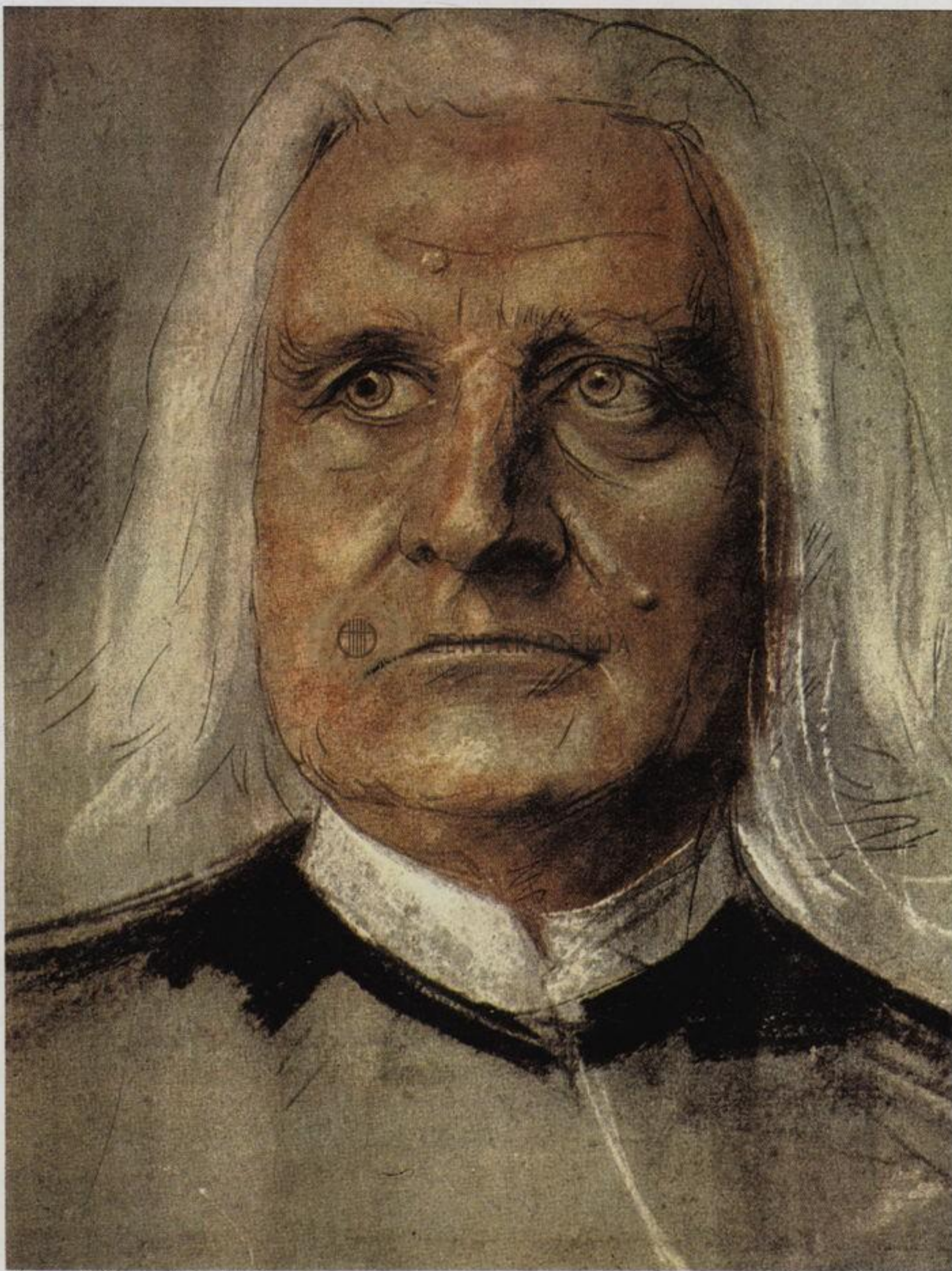

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

EMLÉKÉRE

*

A Clevelandi Magyar Társaság Szabadegyeteme, 1986. május 16.

Pasztell vázlat

Franz v. Lenbach, 1885.

L I S Z T F E R E N C

IX. SZABADEGYETEM

Lux András (Westlake, OH):

LISZT FERENC, A XIX. SZÁZAD EGYHÁZI ÉS VALLÁSOS
ZENÉJÉNEK KIEMELKEDŐ MŰALKOTÓJA

*(Megemlékezés Liszt halálának 100. évfordulóján, a clevelandi
Magyar Társaság Szabadegyetemén, 1986. május 16-án.)*

Milyen volt *Liszt Ferenc* talán legkevésbé ismert, de ugyanakkor legértékesebb és számban is legnagyobb munkássága, ami őt a XIX. század egyik (vagy talán a legnagyobb) egyházi és vallásos zeneköltőjévé avatta? Mit akart Liszt megvalósítani ezzel a művészettel? Mi volt ennek hajtóereje? Hogyan valósította meg ezt a küldetését?

Tudnunk kell, hogy Liszt minden egyházzeneje vallásos, de nem minden vallásos műve egyházzene. Ez utóbbi alatt ugyanis az egyházban elfogadott liturgikus zenét értjük, mint pl. miséit, requiemjét vagy a templomi, más szertartások előtt vagy azokban felhasználható orgonaműveit. De már nem egyházzene, "musica sacra"-nak, csak vallásos zenének számítanak "Krisztus" vagy "Szent Erzsébet legendája" című oratóriumi biblikus, illetve szentről szóló tárgyak ellenére sem. (Van, aki ilyen megkülönböztetést nem tesz és az összes vallásos művészetét "sacralis" jelzővel illeti. Míg mások még az első megkülönböztetésnél is szigorúbbak és a nem liturgikus, de vallásos tárgyú műveit világi vagy "secularis" művei közé sorolják. Ez katalógusonként változó és felfogás kérdése.)

Ha felidézzük *Bach*-nak ünnepelt A-moll — orgonára írt — fúgáját, azt látjuk, hogy annak részei úgy követik egymást, hogy az első a tónikus, azaz az alaphang skálájában és kromatikus összhangjaiban íródott, a második az előző skála dominánsa, tehát az ötödik hang skálájában, és végül újra az első alaphang skálájára tér vissza, így tehát tökéletes körforgást végeznek. Ha ezt összehasonlítjuk a *Liszt* választotta tárgy

és az erre válaszoló fűgák hangnemének megválasztásával, mely skálákat Bach nevének kezdőbetűivel is jelölt, azonnal megállapíthatjuk, hogy több részletében úgy tűnik, *mintha semmiféle hangnembeli megkötöttség sem lenne*. Pedig van. Ennek jelentőségét hasonlattal világítom meg: ha egy zenei hang egy betűt jelent az írásban, majd egy akkord összhangja egy szót és végül egy motívum már egy mondatot a választott ritmus mellett, úgy azonnal látható, hogy a zenei kifejezőképesség, a zenei szókincs megsokszorozódik e felfedezéssel. A szépen hangzó részek még csodálatosabbak lesznek diszsonanciák ellentétében. *Bach* művészetének modern elemzése arra a meglepő eredményre vezetett, hogy az egyes szólamok úgy borulnak egymásba, mint a katedrális boltívei. Ezeknek a boltíveknek találkozási pontjában a Bach-féle összhangzás is diszsonáns, bár eléggé elrejtetten megbúvó diszsonancia. Ezért írják a modern zenetudósok, hogy *Bartók* ismeretében *Bachnak* egészen új és mélyebb képe bontakozik ki előttünk. És ez a megállapítás érvényes *Lisztre* is, aki évtizedekkel megelőzte a modern zene kibontakozását s már próbálkozott az atonalitással is.

Lisztről a múltban írt, sokszor felületes munkák hatására az a nézet alakult ki — főleg a nyugati Liszt-kutatók körében —, hogy *Wittgenstein Carolina* hercegnő hatására fordult a vallásos zeneköltészet művelése felé. Ezek a kutatók nem vették figyelembe vagy egyszerűen nem ismerték Liszt Magyarországon töltött gyermekéveit, a jellemének kialakulásában igen fontos első 5-6 évet. Liszt Ferenc apja, Liszt Ádám is mélyen vallásos, hívő ember volt, aki Pozsony mellett, Malackán, majd Nagyszombatban ferences zárdában tanult, szerzetes azonban nem lett, bár a rend tagjaival kapcsolatait továbbra is fenntartotta, gyakran meglátogatta őket. Ezekre a látogatásokra elvitte magával pár éves kisfiát is, akit a ferences atyák igen megszerettek, félig-meddig — már csak neve miatt is — saját fiúknak tekintettek, aki viszonozta kedvességüket. Liszt később, mint világjáró zongoraművész, sokszor megpihent a nagyszombati vagy a pozsonyi ferencesek kolostorában. Vonzódása tehát a rendhez már kisgyermekkorából eredt. Azt is tudnunk kell azonban, hogy apjának 25 testvére közül 2 a papi hivatást választotta, a pozsonyi ferences rend székházának feje, *Koppán Eugenius* perjel pedig Liszt Ferencet — 8 évvel azután, hogy a ferences har-

madrendbe belépett, a ferences rend tiszteletbeli tagságával tüntette ki. Ez döntően hatott rá. Kétségtelenül a ferencesektől kapta azokat az első tájékoztatásokat is, hogy az ősi egyházi énekek a VI. század gyűjtéséből valók, amelyet az anyaszentegyház korát századokkal megelőző felvilágosult feje, I. Gergely pápa, akit az utókor a *nagy* jelzővel, egyháza pedig szentté avatással tüntetett ki, az "Antiphonarius Cento" műben adatott ki. Ezeket a zsolozsmákat a pápa neve után ma is "gregorianusoknak" hívják. És Liszt ilyen dallammal ismerkedik meg, amelynek szövegét ("Stabat Mater dolorosa") a XIII. században élt ferences, *Szent Bonaventura* írt a gyötrődő Anya fájdalmáról. Ez a himnusz az "Ómagyar Mária-siralom" látomásának is az őse. Ezt építi be Liszt a Krisztus-oratórium passió részébe csodálatos lírával és ihletett dramaturgiával. Az első verses nyelvemlékünkre utaló feldolgozás kulturális értéke felbecsülhetetlen.

Liszt a magyar ferencesek kolostorában dőbben arra a szomorú valóságra, hogy a XIV. századtól kezdődően éppen az oratóriumok elterjedése szorította ki, majd burkolta homályba a gregorián éneket, amely csak a *szintusi kápolnában* és itt-ott egy-egy szerzetes kolostorban néha-néha csendül fel. Zseniális meglátással elhatározza, hogy művészetének (beleértve oratórium-művészetét is) gyökereit az ősi pentatónikus gregorián kultúra humuszába eressze. Zsenialitása a jó szőlősgazdához hasonlítható, aki nemes szemmel oltja be és menti meg a pusztulásra ítélt szőlőtőkét. Amit Liszt az egyházzeneben elkezdett, azt 60 évvel később *Bartók* és *Kodály* az ősi magyar pentatónikus népdal feltárásával és az ebbe gyökereztetett új magyar zeneművészettel folytatja. Csak így érthető meg az is, hogy Liszt gyermekéveiben kapott és gondosan megőrzött magyar öntudata műveiből is kicsillan. Például Krisztus-oratóriumában a keleti bölcsek vándorlását leíró zenébe magyaros dallam kerül. Ezért egyes nyugati finnyás kritikusok húzták az orrukat, akiknek Liszt így válaszolt: "Ha Rembrandtnak joga volt, hogy biblikus tárgyú képei főszereplőit flamand ruhába öltöztesse, akkor nekem is jogomban van, hogy egyik mágusomat magyaros bajússzal ábrázoljam".

* * *

Liszt vallásos zeneirodalmi küldetését így fogalmazta meg:

"Ott, ahol a szó és az értelem megakad vagy megáll, szárnyakat szeretnék adni a zene erejével a léleknek, hogy feljuthasson az Úr zsámolyához". Ez a nemesen megfogalmazott, nagy gondolkodó vallásbölcslő tollára illő célkitűzés azt is sejteti, hogy vannak egyháza zenéjében olyan jelenségek, amiken javítani kíván. Mik voltak ezek a jelenségek és milyen volt az egyházi zene minősége Liszt előtt? Ez itt a központi kérdés. Erre felelni kell, különben értelmetlen Liszt vallásos műveinek felmérése is. Igen ám, de itt ezen a kritikus ponton óriási bajba kerültem, mert *Szenczi Molnár Albert* zoltárain nőttem fel, ~~Noha~~ bőségesen tanulmányoztam a római katolikus egyház zeneirodalmát. Szerencsémre, óriási segítséget kaptam *Harmat Artúr* "Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve" című munkájában. Ennek történelmi áttekintéséből ugyanis kitűnt, hogy éppen Liszt előtt az érzelgősség, a zenei trükk és a hiúság szinte kiszorította a templomok kórusától az imádságot. Ebbe a sivárságba és liturgiaellenességbe hasít bele, mint égő fénycsóva a fekete éjbe, Liszt Ferenc géniusza, aki a *musica sacra* modelljeit a gregorián zsolozsmákból és a *Palestrina-stílus* ihletéséből derivált művével, a "*Missa choralis*"-szal nyitotta meg. Liszt hatására és útmutatására a fél Európát átfogó Cecília-kórusmozgalomban a XX. század elejére a római egyház zeneművészete újra felvirágzik. Hosszú előkészítő munka után IX. Pius, majd XIII. Leó és végül X. Pius pápa uralkodása idején a gregorián-zsolozsma hivatalos elismerést és megerősítést kapott. Ebben a kivirágzásban az egymást követő világháborúk okozta erkölcsi fagyhullámok sok kárt tettek, de megvan a remény, hogy a bővebb termés csak késik. A lelki sivárság teremtette új mélyebb vallásosságot, az erkölcsi normák revideálását, a teljesebb és tisztább emberi élet kialakítását és ennek kísérőjét, a tisztább művészetet igényli.

Liszt a weimari herceg udvarából Rómába vágyik. A színházi légkör gáncsokodói és Wagner személyes ellenségei támadják, mivel Liszt Wagner zenéje mellett foglal állást. Igen befolyásos egyházi személyek, köztük herceg *Hohenlohe* érsek, bizonyos ígéretekkel kecsegtetik, hogy vagy a szixtusi kápolna vagy a lateráni kórus, avagy a Szent Péter bazilika zeneigazgatói tisztségére kinevezik. Monte Mario-ban a ferencesek kolostorának vendége, ahol IX. Pius pápa is meglátogatja, akivel hosszan elbeszélget művé-

szeti terveiről. A római politikai zavargások azonban elvonják a pápa figyelmét a zenéről és Liszt kinevezéséből semmi sem lesz. Szeretné egyenesbe hozni összekúszált életét is és feleségül venni *Witgenstein* hercegnőt, aminek előfeltétele, hogy a hercegnő kiskorúan és akarata ellenére rákényszerített házasságát az egyház feloldja. A szentszék meg is semmisíti házasságát. Kitűzik Liszt Ferencet az egybekelést, már virágokkal díszítik az egyik kisebb római templomot, amikor az osztrák császárság nyomására visszavonják a házasság megsemmisítéséről szóló határozatot. A bécsi politika később is éreztette befolyását. Scitovszky János bíboros, hercegprímás pl. 1856-ban az esztergomi bazilika felavatására August Antal szekszárdi kegyúrral együtt felkérte Lisztet egy *missa solemnis* megírására. Így született meg az *Esztergomi mise*, amelynek híre természetesen Bécsbe is eljutott. Bemutatását a St. Stephan dómban meg is engedték, az utolsó napokban azonban megtiltották, hogy a bécsi állami operaház művészei a bemutatón közreműködjenek. A főszereplők és a zenészek javát pedig az operaház tagjai biztosították. Más szóval Liszt esztergomi miséjének bemutatását meg akarták akadályozni. Erre a hírre a magyar főurak — élükön *Apponyi Albert* gróffal és *August Antallal* — gyorshajót béreltek és a mise magyar előadóművészeivel az utolsó órákban Bécsbe érkeztek, ahol Liszt vezényletével a misét be is mutatták. Az udvar, hogy baklövését helyre hozza, Lisztet a Ferenc József Rend nagykeresztjével tüntette ki. Pár évvel később, a kiegyezés után újra felkérlik Lisztet, hogy szerezzen a koronázás alkalmára ünnepi misét. Hosszú huzavona előzi meg az engedélyezést, amiben döntő szerepe volt Erzsébet királynénak is, az utolsó pillanatban azonban előszedtek valami régi udvari szabályzatot, amelynek értelmében Habsburg-uralkodó koronázását csak a bécsi udvar zeneigazgatójának, jelen esetben egy egészen másodrendű zenésznek szabad és kell vezényelnie. Így a budai koronázó Mátyás-templomban Liszt híres koronázó miséjét nem a szerző vezényelte. Lisztet még meg sem hívták a templomba, csak a kórus tagjai a szó szoros értelmében becsempészték, hogy saját szerzeményét meghallgathassa. A koronázás után az utcán összegyűlt száz-
ezres tömeg felismerte Lisztet és kalaplengetéssel majdnem hangosabban ünnepelte, mint újonnan megkoronázott uralkodóját.

Liszt elment a bankettre, ott azonban számára nem terítettek. Scitovszky érsek hiába ugrasztott egy kispapot Liszt után. Liszt egy Duna-menti halászcsárdában egyedül ebédelte akkor, amikor a vigadó ország őt is éltette a banketten.

Liszt Ferenc az ilyen sértésekre már nem reagált. Keserűen ismerte fel az élet, a földi élet igazságtalanságait. Más jellegű igazságszolgáltatásra fordította minden figyelmét: az utolsó ítéletre. Ebben a lelkületében született meg a szixtusi kápolna evokációja. Egy csodálatos orgonamű, amely azonban nem tisztán a szixtusi kápolnában látható műalkotások zenei leírása, hanem a kiváltott emlék tükörképe, az élmény nagyszerűsége... Ez a mű egészen más technikai megoldásban is, mint a briliáns Bach nevére írt előjáték és fuga. Itt nincsenek olyan futamok, nincs olyan villámcsikázás, mint amabban, de zenei értelemben méltó *Michelangelo* freskóihoz.

Liszt az utolsó ítéletről más művében is ír. Ez is vallásos téma. A zenei motívum alapja a VI. századból származó gregorián "Dies irae", halottas ének, amelyre az inspirációt egyes régebbi Liszt-kutatók *Holbein* metszeteiben képzeltek, később pedig a pisai *Campo Santo* világhírű freskójának. *A halál diádala* című festménynek ihletésére készült mű gyanánt tekintették.

LISZT MŰZEUM

Liszt zsolnárfeldolgozásai egész külön helyet foglalnak el vallásos tárgyú irodalmában. Mindegyik műve más és más zenei megoldást kap. A legnagyobb a XIII. zsolnár... Ez a mű az élet csapásai alatt szenvedő hívő ember fohásza. Liszt Ferenc a babiloni fogság keserveit panaszó Dávid király szavait magára vonatkoztatja... És a Lisztre mért csapásoknak nincs vége. Leánya, *Cosima* botránnyal elhagyja ideggyenge férjét, *Bjlow*-t, az igen tehetséges volt Liszt-tanítványt. A csábító az a *Wagner*, aki miatt sok zeneművész neheztel Lisztre. Liszt másfél évtizedig feléje se néz *Wagner*eknek. Sehol nincs nyugta. Róma, Budapest és Weimar között bolyong és a zsolnárossal együtt szinte felhőrdül: "Uram, meddig még?"... A "Fordítsd orcádat felém, Uram" könyörgésben Liszt egyik legszebb lírai dalát, mint ékkövet ülteti a nemes foglalatba. A fugato után óriási drámai fordulat az erős hit győzelme, a csapások ellenére is ujjongó lélek öröme, hogy: "fennhangon, énekkel dicsérem akkor is az Úr nevét!" Ez a zenei fokozás utolérhetetlen mesterműve.

Befejezésül Liszt lelki ideáljának és névadójának, Assisi Szent Ferencnek *Naphimnusz*-ára írt kisebb kantátáját választottam és pedig egy ezzel igen rokon más Liszt-műhöz, a *Les Preludes*-höz kapcsolva. Ez a mű ugyanis nagyon összetartozik az előbbivel nemcsak zenei, de spirituális mondanivalójában is. Mennyiségre kicsi, koncepciójában azonban óriási és így talán a költőről is többet mond. Valójában ugyanazt a témát dolgozta fel, mint *Mozart* zenei testamentumában, "*A varázsfuvola*"-ban, csak hogy Liszt egészen más formában, egyetlen fohászban. A klasszikus műveltségű *Berzsenyi Dánielt* is a *Naphimnusz* ihleti *Foházkodás* című költeményére. Eből a vallásbölcseleti zeneműből *Platón* természetfilozófiáját, *Dávid király* 148. zsoltárát, *Mózesnek* a teremtésről írt *Első Könyvét*, az óegyiptomiak *Isis*, *Osiris* mítoszát, a *Ra* és *Min* kultúráját egészen az első vallás kialakulásáig, a *Willendorfi Madonna* tiszteletéig burkoltan érezhetjük.

Liszt a *Négy Óselem* Kórusművét *Autran* költeményére írta és odaadta tanítványának, *Conradi*-nak, hogy hangszerelje. A zene dallam-anyagából Liszt nyitányt komponált azzal a céllal, hogy a kóruszámot bevezesse. Nem tudni, miért, de Liszt polcra tette a kórusművet, amely kéziratban kiadatlanul hever a weimari Liszt Archivumban és önálló szimfonikus költeményként mutatja be, amikor *Lamartine* "*Les Preludes*" versére hivatkozik és előszavában azt írja: "A földi élet egy dal előjátéka, amelynek első hangja a halál"... A halál, mint az új élet kezdete, nemcsak a fizikai halált és feltámadást jelenti itt, mint inkább a spirituális halált és spirituális újjászületést, a tegnapi bűnös élet és a tiszta erkölcs követését. Ez a két mű így alkot szorosabb egységet.

* * *

Liszt élete végén mindenkit felkeres és mindenkinek megbocsát, aki megbántotta... Angliába többször hívják szereplésre, ahol 50 éve nem járt, mert súlyosan megsértették. A nobilitás ugyanis felvásárolta meghirdetett hangversenyének legjobb helyeit. Üresen ásitottak a székek. Liszt a második eset után kifizette a további hangverseny után járó bevételt, ami vagy tízezer fontra rúgott s többé nem ment Angliába. Most azonban újra mesés ígéretekkel hívják. Kitöltetlen csekket küldenek neki, hogy írja rá azt az összeget, amit kér. Liszt azonban a csekket üresen küldi vissza. "Ked-

ves Uram — írja —, én már 35 éve nem játszom pénzért, csak néha jótékonyági célokra. Már pedig ez Önt nem érdekli". Aztán tanítványa, *Bache Walter* bemutatkozására mégis elmegy. Ünnepi bizottság jön eléje Londonból Doverbe. Mint királyt, fogadják mindenütt. Bache hangversenyére a jegyeket elkapkodják. A nobilitás is mind eljön. Elhozza gyermekeit és unokáit is, mert érzi a pillanat történelmi súlyát. És természetesen Liszt is játszik és pedig korát meghazudtoló frissességgel és gyönyörű átéléssel. Részt vesz a Szent Erzsébet oratórium bemutatásán, ahol tűt sem lehet leejteni. Játszik a Buckingham-palotában az idős Victoria királynőnek is, akit 50 év után most lát viszont. A valamikor nagyon szép, de most már 80. évét is meghaladó egykori cambridgei hercegnő, Liszt játéka alatt feláll és mivel teljesen süket, oda tipeg a zongorához és azt kezével érinti, hogy így érezhesse a hang rezgéseit. És könnyei peregnek. Liszt nem szakítja meg játékát, de az ő szeméből is könny gördül alá. Egy hétre tervezett ünnepléséből két hét diadala lett.

Amikor Angliából visszatért, Luxemburgban *Munkácsy Mihály* vendége lett, aki megfestette arcképét. Innen özvegy leányához utazott a bairaiti zeneünnepekre. A gyorsvonaton rányitják az ablakot; lázasan érkezik és tüdőgyulladásban pár napra rá visszaadja nemes lelkét Teremtőjének. *Bach* és *Händel* tragédiájától, a megvakulástól megkíméli a halál.

* * *

Liszt munkásságának csak a külső csillogása, a könnyebb fajsúlyú cigányos zenéjének értéke halványult, de munkásságának értékesebb lényegéhez az arra kíváncsi közelebb került. Elmondhatjuk, hogy ez az ember emberi gyarlósága ellenére is az igazságra törekedett. Óriási munkásságán belül vallásos műveivel katolikus testvéreinek *hitet*, a krisztusi hitben velük közös protestánsoknak felebaráti *szeretetet*, a magyarnak *reménységet* és az egész emberiség kultúráját átölelő szeretettel még a hitetlennek is a *humánusra* hajló intelmet ad.

FRANZ LISZT 1811-1886

PSALM XIII

(Text of the music and direction
for intonation)

Andante maestoso: più animato.

<i>Tenor Solo</i>	Lord, how long wilt Thou forget me, forget me for ever? How long wilt Thou hide Thy face from me? (Repeat.)
<i>Chorus</i>	How long, O Lord?
<i>Tenor Solo</i>	How long, O Lord shall I take counsel within my spirit, having sorrow within my heart all the day, having sorrow within my heart all the day?
<i>Chorus (Tenor and Bass)</i>	Lord, how long wilt Thou forget me, forget me for ever?
<i>Chorus (Soprano and Alto)</i>	Lord, how long, how long wilt Thou forget me, forget me for ever?
<i>Tenor Solo</i>	How long shall they that hate me be exalted against me?
<i>Chorus (Tenor and Bass)</i>	How long?
<i>Full Chorus</i>	How long wilt Thou forget me, forget me for ever?

Andante con moto (quasi Allegretto)

A fugato begun by the strings and taken up by the woodwind.

<i>Chorus (Tenor)</i>	How long, how long?
<i>Tenor Solo</i>	How long?
<i>Full Chorus</i>	How long, O Lord, shall I take counsel all the day, having sorrow in my heart? How long? How long? How long? How long? How long shall they that hate me, that hate me be exalted against me? Lord, how long?
<i>Tenor Solo</i>	How long wilt Thou forget me for ever?
<i>Full Chorus</i>	Lord, how long?
<i>Tenor Solo</i>	How long wilt Thou hide Thy face from me?

Andante mosso

A beautiful lyrical section beginning "Look on me, and answer me, Lord, my God" begun by the tenor soloist.

<i>Tenor Solo</i>	Look on me, and answer me, and answer me, Lord my God.
<i>Full Chorus</i>	Look on me, and answer me, and answer me, O Lord my God.
<i>Tenor Solo</i>	Look on me, and answer me, and answer me, Lord, my God.
<i>Full Chorus</i>	Look on me, and answer me, and answer me, my God.

A késedelmező segítség után való
vágy az ellenség nyomása alatt,
Isten jóságába bizó reménység.
Az éneklőmesternek, Dávid 13. Zsol-
tára;

2. Uram, meddig felejtkezel el ró-
lam? Végképen? Meddig rejtet el
arcadat tőlem?

3. Meddig tanakodjam lelkemben,
bánkódjam szívemben? Naponként?

Meddig hatalmaskodik az én ellen-
ségem rajtam?

4. Nézz ide, felelj nekem, Uram,
Istenem;

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

Tenor Solo
with Full Chorus

Enlighten Thou mine eyes.
Enlighten Thou mine eyes, enlighten Thou
mine eyes.
Enlighten Thou mine eyes and answer.
Enlighten and answer, my God, and an-
swer, my God.
Enlighten and answer me, lest I soon in
death be sleeping.

Allegro agitato

A very dramatic section set to the words "And lest
my foes glory, for that they are mighty against me."

Tenor Solo

And lest my foes glory, for that they are
mighty against me.

Full Chorus

And lest my foes glory, for that they are
mighty against me.

Tenor Solo

And lest mine adversaries be exulting,
because I am moved.

Full Chorus

And lest mine adversaries be exulting,
because I am moved.
And lest my foes glory, for that they are
mighty against me,
And lest mine adversaries, be exulting,
because I am moved, because I am moved.

Allegro moderato

Tenor Solo

So gracious art. But I have trusted herein,
that Thou so gracious, so gracious art, so
gracious art, my heart joys herein, that
Thou art nigh to save, art nigh to save.

Full Chorus

But I have trusted herein, that Thou so
gracious, so gracious art, so gracious art,
so gracious art.

Tenor Solo
with Full Chorus

My heart joys herein, joys herein,
That Thou art nigh to save.
Look on me, and answer me, and answer
me, Lord my God.
I have trusted herein, that Thou gracious
art.
My heart joys herein, that Thou art nigh
to save.

Allegro energico

An apotheosis of the opening theme, in the form of a
song of praise to God, "I will to God sing aloud,"
which (*allegro impetuoso*) takes a fugal form, with
trumpets breaking in triumphantly.

I will to God sing aloud, sing aloud.
For He so well to me hath done.

Andante maestoso

A return to *tempo primo* with (at *Andante mosso*),
great emphasis on the opening theme, and again a three-
fold repetition of one of the melodic phrases. The work
ends in a jubilant A major.

világosítsd meg szemeimet,

hogy el ne aludjam a halálra;

5. Hogy ne mondja ellenségem :
meggyőztem őt;
háborgatóim ne örüljenek,
hogy tántorgok,

6. Mert én a Te kegyelmedben
biztam,
örüljön a szívem a Te segít-
ségednek;

Eadd énekeljek az Úrnak,
hogy jót tett velem !

(Modulated translation by Dr John Troutbeck (Fordította Károlyi Gáspár)
for Liszt's music)

Cantico del Sol
di San Francesco d'Assisi

Altissimo onnipotente buon Signore,
Tue son le laude, la gloria, l'onore,
ed ogni benedizione
a Te solo si cofanno:
e nullo uomo è degno di nominar Te.
Laudato sia Dio mio buon Signor.
Laudato sia mio Signor con tutte, tutte le creature
Laudato laudato!

Laudato, laudato sia per Messer lofrate sole:
il quale giorno e illumina noi per lui,
ed ello è bello e radiante con grande splendore,
di Te Signor porta significazione.
Laudato, laudato sia per Messer frate sole,
laudato sia con tutte le creature.

Laudato, laudato sia per suor luna e le stelle,
le stelle quali in cielo hai formate clare et belle.
Laudato sia Dio mio Signore per suor luna e le stelle.

Laudato sia per frate vento e per l'aere e nuvolo,
e sereno ed ogni tempo
per li quali dai a tutte creature sustentamento.
Laudato sia mio Signor con tutte le creature.

Laudato per suor acqua la quale è molto utile ed
umile
e preziosa e casta.
Laudate sia mio Signor per frate fuoco
Per quale Tu illumini la notte:
ed ello è bello e gioconda e robustissimo e forte.
Laudato, laudato sia per frate fuoco.
Laudato sia con tutte le creature
Laudato sia mio Signor con tutte le creature.
Laudato, laudato!

Laudato sia per nostra madre terra, la quale
ne sustenta e governa e produce
diversi frutti e coloriti fiori ed erbe.
Laudato sia Dio mio Signor

Laudato, laudato per quelli che perdonano per tuo
amore
e sostengono infirmitate e tribolazione.
Beati quelli che sostegneranno in pace
che da Te, altissimo, da Te saranno incoronati.
Laudato sia Dio mio Signor con tutte le creature,
con tutte le creature, laudato, laudato, laudato!

Assisi Szent Ferenc Naphimnusza

Mindenható, fölséges és jóságos Úr,
Tied a dicséret, dicsőség és imádás
És minden áldás.
Minden egyedül téged illet, Fölség,
És nem méltó az ember, hogy nevedet kimondja.
Áldott légy jó Uram!
Áldott légy, Uram, s minden, minden alkotásod.
Áldott légy, Áldott légy!

Áldjon téged urunk-bátyánk a nap,
Aki a nappalt adja és aki ránk deríti a te
világosságod
És szép ő és sugárzó, nagy ragyogással ékes;
A te képed, Fölséges.
Áldott légy, Uram, s minden alkotásod,
Legfőképpen urunk-bátyánk a nap,

Áldjon, Uram, téged hold nénénk és minden
csillaga az égnek.
Őket az égen alkotta kezéd fényesnek, drága szépnek!
Áldjon, Uram, téged hold nénénk és minden csillaga
az égnek.

Áldjon, Uram, tégedet szél öcsénk,
Levegő, felhő, jó és rút idő,
Kik által élteted minden te alkotásod.
Áldott légy, Uram, s minden alkotásod.

Áldjon, Uram, téged víz húgunk, Oly nagyon
hasznos ő,
Oly drága, tiszta és alázatos!
Áldjon, Uram, tűz bátyánk;
Vele gyűjtasz világot éjszakán.
És szép ő és erős, hatalmas és vidám.
Áldjon, Uram, tűz bátyánk.
Áldott légy Te, és minden alkotásod
Áldott légy Uram és minden alkotásod
Áldott légy! Áldott légy!

Áldjon, Uram téged Földanya nénénk,
Ki minket hord és enni ad,
És mindennemű gyümölcsöt terem, füveket és színes
virágokat.
Áldott légy, Uram!

Áldjon, Uram, tégedet Kis szerelmedért másnak
megbocsát.
És aki tűr gyötrelmet, nyavalyát,
Boldogok, akik tűrnek békességgel,
Mert tőled nyernek majd, Fölséges, koronát.
Áldott légy Uram, s minden alkotásod
Minden alkotásoddal, áldott, áldott, áldott légy!

○
NAP
♂ (♀)

☾
HOLD
♀ (♂)

1. }
2. }
3. }
4. }
A NÉGY ÖSELEM

Allegri Miserere

(1582 - 1652)

Allegri: Miserere mei, Deus

Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.

Amplius lava me ab iniquitate mea: et a peccato meo munda me.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: et peccatum meum contra me est semper.

Tibi soli peccavi, et malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: et in peccatis concepit me mater mea.

Ecce enim veritatem dilixisti: incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.

Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.

Auditui meo dabis gaudium et laetitiam: et exultabunt ossa humiliata.

Averte faciem tuam a peccatis meis: et omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea in me, Deus: et spiritum rectum innova in visceribus meis.

Ne projicias me a facie tua: et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

Redde mihi laetitiam salutaris tui: et spiritu principali confirma me.

Docebo iniquos vias tuas: et impii ad te convertentur.

Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meae: et exultabit lingua mea justitiam tuam.

Domine, labia mea aperiens: et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum, et humilatum, Deus, non despicies.

Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion: ut aedificentur muri Jerusalem.

Tunc acceptabis sacrificium iustitiae, oblationes, et holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

Have mercy upon me, O God, after thy great goodness: according to the multitude of thy mercies do away mine offences.

Wash me thoroughly from my wickedness: and cleanse me from my sin.

For I acknowledge my faults: and my sin is ever before me.

Against thee only have I sinned, and done this evil in thy sight: that thou mightest be justified in thy saying, and clear when thou art judged.

Behold, I was shapen in wickedness: and in sin hath my mother conceived me.

But lo, thou requirest truth in the inward parts: and shalt make me to understand wisdom secretly.

Thou shalt purge me with hyssop, and I shall be clean: thou shalt wash me, and I shall be whiter than snow.

Thou shalt make me hear of joy and gladness: that the bones which thou has broken may rejoice.

Turn thy face from my sins: and put out all my misdeeds.

Make me a clean heart, O God: and renew a right spirit within me.

Cast me not away from thy presence: and take not thy holy Spirit from me.

O give me the comfort of thy help again: and stablish me with thy free Spirit.

Then shall I teach thy ways unto the wicked: and sinners shall be converted unto thee.

Deliver me from blood-guiltiness, O God, thou that art the God of my health: and my tongue shall sing of thy righteousness.

Thou shalt open my lips, O Lord: and my mouth shall shew thy praise.

For thou desirest no sacrifice, else would I give it thee: but thou delightest not in burnt-offerings.

The sacrifice of God is a troubled spirit: a broken and contrite heart, O God, shalt thou not despise.

O be favourable and gracious unto Sion: build thou the walls of Jerusalem.

Then shalt thou be pleased with the sacrifice of righteousness with the burnt-offerings and oblations: then shall they offer young bullocks upon thine altar.

W. A. MOZART : "Ave verum corpus " (K. 618)

Ave verum corpus was the first church music to come from Mozart's pen since the unfinished *C Minor Mass*, K. 427, written some eight years earlier. Scored for four-part chorus, strings and organ, it was, it seems, intended for the celebration of the Feast of Corpus Christi, June 23. It is a piece of wonderful simplicity, a pure distillation of heartfelt devotion. The opening statement, in harmony with the text, is tranquil. The agony of the passion, of the Crucifixion, and of the piercing of Christ's side, is treated by subtle key modulation, as if passing time had somewhat assuaged the bitter pain. The final prayer rises to an urgent climax in music Mozart had earlier used in the first act of *Così fan tutte*.

During the 1860s Franz Liszt put together a piece called "*A la Chapelle Sixtine*," a hybrid of Gregorio Allegri's *Miserere* and Mozart's *Ave verum*. He made versions for orchestra, for solo piano, for piano four hands and for organ. In addition Peters Edition published a second transcription of the Mozart work on its own, and this fell into the hands of Tchaikovsky, who contrived a rather sugared rendering of the *Ave verum* by way of Liszt as the slow movement of his *Suite No. 4*, "Mozartiana." Tchaikovsky was one of the many 19th Century composers and poets of genius for whom Mozart's music stood at the peak of the artistic Olympus. He once wrote to his patron, Madame von Meck: "It is thanks to Mozart that I have devoted my life to music."

Ave verum corpus, natum de Maria
virgine, vere passum, immolatum in
cruce pro homine, cujus latus
perforatum unda fluxit et sanguine:
esto nobis praegustatum in mortis
examine.

Hail true body, born of the Virgin
Mary, who suffered truly, sacrificed on
the cross for mankind, from whose
pierced side flowed water and blood: be
for us a foretaste of the trial of death.

Dr Demény János úrnak

1986. ápr. 6.

Raoul Wallenberg u. 5. III/3.
H - 1136. Budapest. XIII.

Kedves Jánosom,

hálás szívvel mondok köszönetet kitűnő szekszárdi előadásod kéziratáért és melegen gratulálok az "őszinte sikeredhez, a szép és okos" szereplésedhez, ahogy Csányi László is írta. Varga Sándor barátomnak már elküldtem a kéziratod másolatát megtoldva a képeslapodról készült kópiával. Csatoltan pedig megküldöm Tenéked Csányi László sorait.

Nekem nagyon tetszik Bartók szellemében fogant előadásod címe is : "Liszt - problémák, 1936." Mert valóban vannak problémák és ha írásaink nem is tudják megoldani e problémákat, legalább azt szeretnők elérni, hogy az előítéleteket levetkőzve az igazsághoz közelebb kerüljünk. Az "üstökös év" időszerűsége költői keretet is adott és tanított. A betlehemi csillagról valahol én is olvastam egy ismertetést és ha megtalálom, küldeni fogom. - Még csak annyit, hogy az első megemlékezésünk (a Hexameron bemutatása) után, tavaly a második Liszt-sorozatban a szimfonikus zeneköltőről volt szó, amit Dömötörffy Zsolt egyet. tanár tartott a weimari évekről a Mazappa és a Dante Szimfónia bemutatásával és analizisével. Az idén a vallásos zeneköltő Liszt a téma a XIII. zsoltár, BACH nevére írt fuga orgonajátékban, a Sixtusi kápolna evokációja, a Krisztus oratóriumból a Mária Siralom, a Korális Miséből két gregoriánra emlékeztető szám és talán a Haláltánc befejezése. Ez utóbbi ugyan nem egyházzene, de feltétlen vallásos téma és jól szembeállítható az Allegri-Mozart-(Michelangelo) Sixtusi kápolna utolsó itélet evokációjával. A Haláltánc különlegessége még, hogy a befejező variációk alapidallamát más is elhozta hozzánk. Éspedig Szenczi Molnár Albert a strassbourgi kálvinista katedrálisból, amikor David XXXVIII. zsoltára műfordítását ez ősi gregorián dallamra ültette. Ez a halottas ének így kezdődik : "Haragodnak nagy voltában, Uram, ne feddj meg engem. Búsult gerjedezésedben rám tekintvén ne büntess meg Istenem." Hogy Liszt honnan vette e dallamot, nem tudjuk. Lehetséges, hogy francia földön hallotta, de valószínűbb, hogy valamelyik kolostorban ajándékozták meg e dallammal úgy, ahogy a Maria siralom ősi zenéje alapjait is kapta, de nincs kizárva, hogy Rómában lelt e kincsre, mivel innen került a legtöbb gregorián is a franciák költészetébe.

Ami a Hexameron zenekari partitúráját illeti, valóban csak tapogatózni lehet, hogy ki lehet az átíró? Erre a partitúrára a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde kottatárában Dr Helmut Riessberger és felesége akadt rá (Eugen List szerint), de ők sem tudták megállapítani a kottamásoló vagy a hangszerelő kilétét.

Lisztől származó hangszerelés mellett a következő argumentumok szólnak :

1. A Hexameron eredeti szóló zongorapartitúrába Liszt a zenekari kíséret helyét bejelölte.

2. Liszt e művet nemcsak szólóban, de zenekari kísérettel is többször előadta.

3. Közvetlen 1837. utáni években Lisztnek még nem volt olyan fejlettebb tanítványokból álló iskolája, ahol a zenekari kíséretet kidolgozását valamelyik tanítványára bízhatta volna. Azt sem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy ezt később azért tette, mert nem értett a hangszereléshez. Az egészen korai zongora-átirataiban Liszt nagyon is jól hallotta az egész zenekart. Lásd csak Berlioz: Fantasztikus Szimfóniájának vagy Beethoven szimfóniáinak transzformációit. Ezek inkább azt az érzést keltik, hogy Liszt a hangszerelést gépiesnek és unalmasnak tartotta.

4. Liszt a két zongorára írt Hexameron változatát a legjobb úthaigazító. Ebből a legkönnyebb kiemelni, hogy a zenekar milyen pontosan követi a második zongorára írt hangjegyeket, legalább is nagy hányadában.

5. Sacheverell Sitwell: Liszt c. műve Appendixében Liszt műveiről egy katalógust is közöl, amit főleg Frederick Corder munkájából vett át, ami 1925-ből való. Ez utóbbi a "Masters of Music" sorozatban a Kegan Paul & Co. kiadásában látott napvilágot. Itt az V. fejezetben (Transcriptions of Instrumental Pieces) megemlíti a Hexamert és újra feltünteti a VI. fejezetben is (Works for Pianoforte and Orchestra). Sajnos e felsorolás a két-zongorás Hexameron változatról nem tesz említést és a műveket sem jelöli katalógus számmal.

6. Ma talán a legtekintélyesebb katalógusnak számít a "The New Grove Dictionary of Music and Musicians" sorozat, aminek kiadója Stanley Sadie, W.W. Norton & Co. és a MacMillan Publ. Co. London/ New York. E sorozat periódikusan megjelenő 1985-ös katalógusát idézem, amit több forrás összeegyeztetésével készítenek. Itt nem hiányzik a két zongorára írt Hexameron, amit az oroszok jegyzéke is feltüntet (RS ii/2), viszont a zongorára és zenekarra írt Hexamert nem ismeri el, vagy legalább is hallgat róla, mert az előkerült zenekari partitúrából nem derül ki, hogy ki a szerzője. Ugyanakkor azonban azt sem mondja, hogy ez a mű nem Liszt munkája. Valóban a zenekari kísérettel ellátott Hexameron problémája még megoldásra vár. Reméljük, rövidesen eljön az idő, hogy a 4. pont alapján pozitív döntést hoz a tudomány, amire ez évforduló is ösztönző lehet.

Mind a két katalógusból kópiát készítettem Számodra, bár biztosra veszem, hogy ezek Bp.-en is megvannak. Legány Dezső boldogan közölte, hogy a Grove kiadás számára Erkel Ferencről és műveiről szóló részt ő írta.

Nem izgalommentes a "Magyaros stílusban írt zongoraverseny" problémája sem, ami eredetileg Menter-Tchaikovsky, ma pedig itt a Grove katalógus szerint is, ami a No.126-a számot kapta, Liszt-Tchaikovsky név alatt szerepel. Az 1909-es new yorki kiadás Menter nevét arr.-re (arrange) korrigálta Humphrey Searle. Searle "The Music of Liszt" c. munkájában (Dover Publ.Co.New York,1966) Liszt műveiről egy katalógust is összeállított, aminek az Appendixében az elveszett darabok között, és pedig a 4. csoportban a "For Piano and Orchestra" számai között a Searle katalógus No.714-es számával jelzi a "Concerto in the Hungarian style" címűt. Ezt azonosítja Ormándy és mások is, amit aztán a New Grove-ban Searle átszámozott a fenti No.(126-a) számra. Katalógus száma tehát van, bár az eredeti Liszt-féle kézirat még nem került elő. Hogy aztán ezt a meghatározást egyes Liszt-kutatók még nem fogadják el, az az ő egyéni felfogásbeli álláspontjukat tükrözi, amihez mindenkinek joga van. Az persze egy kicsit sántít, amikor azzal indokolják az elutasítást, hogy az idős Liszt ilyen jellegű muzsikával 1885-ben már nem foglalkozott. Ezzel ellentmondanak a XVII,XVIII és a XIX.Magyar Rapszódiai, vagy például Liszt élete utolsó évében szerzett "Pusztá-Wehmut" (A pusztá keserve) is. Sőt még indulót is írt és nemcsak a Szürke Felhőket énekelte különleges és új harmonizálással.

Ezeket csak azért írtam meg Teneked, kedves Jánosom, hogy segítségedre lehessenek, ha esetleg egy-két mondatodban simítani kívánod az előadásodat, ami feltétlen megérdemli a publikációt. Megérdemli akkor is, ha nem tudsz dönteni, hogy melyik katalógusnak, akadémikusnak és felfogásnak adj hitelt, ami ez esetben valóban másodrendű kérdés az 1986-os Liszt-problémák árnyékában. Már csak ezért is a szög fejére ütöttél a címadással, ami reméljük másokat is izgalomba hoz és az igazság érdekében további kutatásra sarkal. Már csak ezért is nagyszerű küldetést tölt be a Dunatáj, hogy nemcsak megemlékezik, de a problémák felvetésével a kultúra ápolás éltető kovásza is.

Nem írtál arról, hogy milyen hangminőségben tudtad bemutatni a kazettás szalagokat. Arról sem, hogy március elején útbaindítottam két további kazettát, amit egy krómoxidos szalagra másoltam Dolby-féle megoldással.

Köszönettel nyugtázom, hogy barátomnak, Dr Horváth Zoltánnak megküldted a Rézkarcok hidegtüvel c. kitűnő munkádat, amit Zoli is már megköszönt. Zoli művelődéstörténettel is szívesen foglalkozik, aki sugallatomra a tavalyi jubileumi ünnepségek keretében egy Mozart-Born-Jacquin kiállítást rendezett. Ezen megjelent a Scientific American tekintélyes folyóirat elnöke is és érdeklődéssel olvasta többek közt az írásomat és egyben felkérte Zolit, hogy a magyar kiadás, a Tudomány számára erről beszámoljon. E beszámoló másolatát szintén csatolom, ami izelítőt ad a munkámról. Fogadd szeretettel megköszönve azokat a kedves sorokat, amikkel

szerény igyekezetünket oly szeretettel méltattad. Ez az igyekezet nem mindennapi tevékenységünk, hanem csupán a hétvégekre korlátozott ünnepi "kikapcsolódás", kultúránk felé forduló sóvárgás, de nagyon nyitott szemmel figyelő sóvárgás.

Még egyszer köszönöm az előadásod kéziratát várva a hangszalagot is, hogy megismerhessem a beszéded muzsikáját. Hugom is és öcsém és családja, akiket immáron 30 éve nem láttam, szintén nagy várakozással tekintenek a Dunatáj Liszt-száma felé, ami így számunkra egy különleges családi kapocs és ünnep is lesz. Szeretteiddel együtt őszinte baráti érzésekkel üdvözl és ölel

Baudi

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

DAVID KIRÁLY : XXXVIII · ZSOLTÁR

MAGYAR SZÖVEG :
SZENCZI-MOLNÁR ALBERT

DALLAM : BOURGEOIS
GENFI KÁNTOR (1515-1553)

ÉS GOUDIMEL (1505-1572)
FRANCIA SZERZŐ.

Ha-ra - gó-d-nak nagy vol-tá-ban

Leg-in - dul-ván

Né fedd' meg U - ram en - gem.

Bu - salt get-je - de - sé - sed - ben

Rám te - kint-vén

Né bün - tess meg Is - te - nem

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

(Amerikai Magyar Reformátusok
Énekeskönyve)